

ARTIKKELI

<https://doi.org/10.33350/ka.124693>

Vaaterissa vai vinossa? AMK-tutkinnon suorittaneiden nettomuuttovirrat maakuntien välillä

Tiina Junkkari

Mikään alue tai maakunta ei kehity vaikuttamatta muihin. Yhdellä alueella tapahtuva muutos johtaa muutoksiin muualla ja muuttoliikkeellä on tässä erityinen merkitys. Ammattikorkeakoulujen perustaminen lisäsi korkeakoulutuksen alueellista saatavuutta, mutta ei kyennyt tasaamaan eroja inhimillisen pääoman jakautumisessa alueille. Tässä artikkelissa tarkastelen kolmella suurella koulutusalueella ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden nuorten muuttoliikettä maakuntien välillä. Paneudun erityisesti maakuntien väliseen nettomuuttoon vuosien 1996–2018 aikana. Tutkimukseni perustuu koulustilastoihin ja niiden kautta väestötietojen kotimaakuntatietoihin. Muuttovirrat poikkesivat toisistaan sekä periodein tarkasteltuna, että koulutusaloittain. Kaikilla isoilla koulutusaloilla monen maakunnan kokonaisnettomuuttovoitto perustui täysin vuosituhaten taitteessa AMK-tutkinnon suorittaneiden liikkuvuuteen. Tekniikan alalla oli selkeitä alueellisia eroja. Esimerkiksi Uudellemaalle suuntautuva nettomuuttovirtaus kasvoi jatkuvasti, kun taas Pohjois-Pohjanmaan vetovoima loppui vuoteen 2007 mennessä. Terveysalalla vetovoimaisin ja jatkuvasti kasvava maakunta oli Pirkanmaa. Kokonaiskuvassa Lappi, Kainuu, Keski-Pohjanmaa, Pohjanmaa ja Satakunta eivät olleet millään koulutusalueella nettomuuttovoittajia mihinkään toiseen maakuntaan nähden.

Johdanto

Väestön ikääntyminen ja sen myötä tapahtuva työvoiman eläköityminen ovat yhdessä yhä pienenevien ikäluokkien kanssa johtaneet pulaan osaajista. Erityisen suuri tämä pula on pahiten segregaatiosta kärsivillä alueilla. Ammattikorkeakoulut perustettiin 1990-luvun alussa. Keskeisinä tavoitteina niiden toiminnan käynnistämiseksi olivat väestön koulutustason nostaminen ja korkeakoulutuksen alueellisen tavoitettavuuden lisääminen. Alueellinen koulutustehtävä on vahvasti kirjattu myös ammattikorkeakoululakiin (932/2014).

Tässä artikkelissa perehdyn pitkän aikavälin tilastoaineiston perusteella ammattikorkeakoulujen (AMK) näkymään alueellisina toimijoina. Alueellisuuteen paneudun tutkimalla AMK-tutkinnon suorittaneiden kokopäiväopiskelijoiden nettomuuttovirtoja maakuntien välillä. Tavoitteenani oli selvittää tilastojen avulla toisaalta, miten ammattikorkeakoulujen alueellinen koulutusvastuu (ammattikorkeakoululaki, 932/2014) toteutui eri puolilla Suo-

mea, ja toisaalta, minne muuttovirrat kulkivat, jos maakunta menetti nettomuuttotappiona ison osan kouluttamistaan asukkaista. Koska Uusimaa poikkeaa muista maakunnista merkittävästi, tarkastelen sinne suuntautuvia muuttovirtoja erikseen. Artikkelini rakentuu siten, että lyhyen johdannon jälkeen luon katsauksen sekä muuttoliikkeeseen yleensä että aiempiin korkeakoulutettujen muuttoliikettä koskeviin tutkimuksiin. Sitten kuvaan tarkemmin tutkimuskysymykset, aineistot, käyttämäni menetelmän ja tutkimukseni tulokset. Lopuksi kokoa havaintoni johtopäätösoosioon.

Eduskuntavaalien läheisyys nosti aluepolitiikan vahvasti esille julkiseen keskusteluun. Yhtenä keskeisenä teimana oli, miten voitaisiin turvata osaavan työvoiman saanti maan eri alueille. Uusien hyvinvointialueiden toiminnan käynnistäminen vuoden 2023 alussa toi näkyväksi erityisesti terveys- ja hyvinvointisektorin henkilöstövajeen. Alueellinen huoli osajista laajenee varmasti myös muille aloille, kun vastuu työllisyyspalveluista siirtyy kokonaan kunnille (Kuntaliitto, 2023, s. 4). Osajien saaminen on kuitenkin kytköksissä koulutukseen. Pidentynyt oppivelvollisuus nostaa osaltaan väestön koulutustasoa, mutta se ei yksistään riitä, vaan tarvitaan myös koulutuspolun jatke korkeakouluun asti.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) ohjaa vahvasti korkeakoulujen tutkintoon johtavaa koulutusta säätelemällä koulutusvastuita esimerkiksi sen suhteen, mitä tutkintoja korkeakoulu voi antaa ja mitä sen velvoitetaan antavan. Mekanismin avulla OKM on pyrkinyt turvaamaan yhteiskunnan kannalta tärkeän koulustarjonnan ja määrittelemään korkeakoulujen välistä työnjakoa. (VN, 2021, s. 37.)

Muuttoliike ja alueellinen korkeakoulutus aikaisemmissa tutkimuksissa

Mikään maakunta ei kehity vaikuttamatta muihin. Yhdellä alueella tapahtuva muutos johtaa muutoksiin muualla, ja muuttoliikkeellä on tässä erityinen merkitys (Aro & Haanpää, 2018, s. 3). Suomi oli 1940-luvun lopulle asti harvaan asuttu maatalousvaltainen maa. Teollistumiseen liittynyt työvoiman tarpeen kasvu käynnisti muuttoliikkeen maalta kaupunkeihin ja muutti alueiden työpaikkarakenteita (Koivuniemi, 2018, s. 210–215). Siirtoväen ja rintamiesten asuttaminen sekä suurten ikäluokkien syntyminen pientiloille hillitsivät aluksi maaseudun väestökatoa. Tilanne muuttui 1960-luvulla, kun suurten ikäluokkien aikuistuminen käynnisti ennätysmäisen laajan muuttoliikkeen kohti asutuskeskuksia. Muuttovirta jatkui vahvana, kunnes 1990-luvun lama pysäytti sen melkein kokonaan. Taantuman jälkeen muuttovirta on jatkunut tasaisena vuosikymmenten aikana. (Alasalmi ym., 2020; Korkiasaari & Söderling, 2007.)

Muuttoliike on valikoivaa, polarisoivaa ja keskittävää ja vahvistaa jo ennestään vahvoja alueita (Alasalmi ym., 2020; Aro, 2020). Suurten kaupunkien vetovoima perustuu niiden tarjoamaan monialaisuuteen: yhden toimialan tai sektorin hiipuminen on kompensoitavissa toisella. Ero on huomattava verrattuna yhden teollisuuslaitoksen ympärille rakentuneisiin kaupunkialueisiin, joilla deindustrialisaation myötä ainoan tehtaan lopettaminen hävittää niiden ympärille rakentuneen yhteisön ja vallinneen elämäntavan (Haapala, 2006, s. 113). Aluelähtöisesti katsottuna väestön keskittyminen kasvukeskukseen tarkoittaa toisen alueen autoitumista (Tervo, 2019, s. 260).

Väestönkehitys eriytyy yksittäisessä maakunnassakin, kun muuttoliike suuntautuu reuna-alueilta maakuntakeskuksiin. Kasvavilla alueilla nousee huoli osaavan työvoiman saataavuudesta, ja häviävillä alueilla pohditaan, miten kehityksen suuntaa voisi kääntää. Talouden kehitys ja väestönmuutokset ovatkin eri alueilla kovin erisuuntaisia. Esimerkiksi työttömyys koskettaa maakuntia eri tavoin. 2010-luvulla vuosittaisen työttömyysprosentin ero

pahimmin työttömyydestä kärsivän ja parhaan työllisyysasteen maakunnan välillä oli pienimmillään 5,1 prosenttiyksikköä ja suurimmillaan 11,4 prosenttiyksikköä. Tuolla vuosikymmenellä kuutena vuotena työttömyysaste oli matalin Pohjanmaalla ja korkein Pohjois-Karjalassa. (Alasalmi ym., 2020; Aro & Haanpää, 2018; Kahila ym., 2022, s. 11–12; SVT, 2023c.)

Muuttoliikkeen suunta on aina kulkenut pohjoisesta ja idästä etelään kohti kaupunkeja. Korkeakoulutuksen laajentuminen 1960-luvulta lähtien muutti opiskelijavirtoja eri aloilla ja alueilla (Saarivirta & Consoli, 2007). Korkeakouluopiskelijatkin liikkuvat pääsääntöisesti etelä–pohjoinen-akselilla ja poikittaissuuntainen liikkuminen opiskelupaikan perässä oli vähäistä. 2010-luvulla virta kulki tyypillisesti pääkaupunkiseudulle sekä korkeakoulukaupunkeihin ja niiden kehysalueille. Suuntaan vaikuttaa heikko yhteys Itä- ja Länsi-Suomen välillä. Kumpikin on omalla alueellaan verkottunut työvoiman liikkuvuuden suhteen, mutta niiden välillä ei juuri ole kahteen suuntaan kurkottavia talouskeskuksia. (Aro, 2020; Junkkari & Nevala, 2021; Kotavaara, 2020.)

Kaupunkikeskeisen aluekehityksen seurauksena tieto, osaaminen, investoinnit, ihmiset ja yritykset kasautuvat voimakkaasti suurille kaupunkiseuduille (Sotarauta ym., 2021, s. 8–9; Tervo, 2016). Suomessa tämä näkyy erityisesti korkeakoulutettujen kasaantumisessa eteläiseen Suomeen: vuonna 2019 alimman korkea-asteen tai alemman korkeakouluasteen koulutusta vaatineista työpaikoista sijaitsi Uudellamaalla 35 prosenttia ja ylemmän korkeakoulututkinnon työpaikoista peräti 45 prosenttia. Luvut ovat selkeästi suurempia kuin Uudellamaalla asuvan työikäisen väestön osuus, joka oli 31 prosenttia vuonna 2019. (Kosonen, 2021, s. 22–24; SVT, 2023b.)

Valtiovallan koulutuspoliittiset päätökset ovat vaikuttaneet paljon Suomen aluekehitykseen. Ensin yliopistoverkoston laajentaminen ja myöhemmin ammattikorkeakoulujen perustaminen antoivat myönteisen kasvusysäyksen sijaintipaikkakunnalleen ympäristöineen, ja myöhemmin myönteinen kehitys vahvisti itse itseään. Mitä isompi tai kehittyneempi talousalue on kyseessä, sitä varmemmin tutkinnon suorittanut korkeakouluopiskelija jää sinne. Pientenkään korkeakoulujen merkitystä ei kuitenkaan voi väheksyä. (Alasalmi ym., 2020; Haapanen & Tervo, 2012; Poropudas, 2004, s. 34–36.) Koulutuksen näkökulmasta suuri merkitys on ollut myös teollisten työpaikkojen muuttumisella yhä enemmän innovaatioihin tähtäävään suunnittelutyöhön (Koivuniemi, 2018). AMK-uudistukseen liittynyt koulutustason nosto tehosti osaltaan työmarkkinoiden alueellista toimintaa ja työvoiman liikkuvuutta alueiden välillä. Uudistuksen toivottiin kuitenkin myös tasapainottavan aluekehitystä pienentämällä muuttovirtausta kasvukeskuksiin. Tämä tavoite jäi kuitenkin toteutumatta. (Böckerman & Haapanen, 2019, s. 156; Haapanen & Böckerman, 2017.)

Korkeampi koulutus lisää muuttohalukkuutta, ja jos muuttaa kerran, muuttovalmius kasvaa edelleen (Saarivirta & Consoli, 2007). Junkkari ja Nevala (2021) vertasivat artikkelissaan yliopisto- ja ammattikorkeakouluopiskelijoiden muuttoliikettä ennen opintojen alkua. Heidän tutkimuksensa mukaan korkeakoulusektorit poikkesivat toisistaan opiskelijarekrytoinnin osalta 2010-luvulla. Yliopisto-opintoihin hakeuduttiin tuolloin selvästi etäämmältä kuin ammattikorkeakouluihin, jotka saivat isomman osan opiskelijoistaan joko omasta maakunnastaan tai yhden maakuntarajan takaa. Uudenmaan merkitys opiskelijarekrytointialueena oli suuri muiden maakuntien korkeakouluille molemmilla sektoreilla, mutta ammattikorkeakouluissa siirtymät olivat sieltäkin selkeästi yliopistoja lyhyempiä.

Korhonen, Mäkinen ja Valkonen (2001; myös Virolainen & Valkonen, 2002) tutkivat vuosituhaten taitteessa ammattikorkeakoulujen alueellista vaikuttavuutta perehtymällä opiskelijavirtoihin ammattikorkeakouluittain (ks. myös Stenström, 2005, s. 14–15). He tutkivat ammattikorkeakouluja alueellisina työvoiman tuottajina ja mallinsivat niiden toimin-

taa pumppumetaforaa hyödyntäen. Metaforan avulla he kuvasivat korkeakoulun vaikutusta opiskelijoiden ja työvoiman liikkumiseen alueilla ja määrittelivät viisi erilaista toimintamallia. Yksinkertaistettuna heidän mallinuksensa tyypitti ammattikorkeakoulujen toimintaa kahden ydinkysymyksen avulla: tulivatko opiskelijat lähialueelta, ja jäivätkö he tutkinnon suoritettuaan lähialueelle? Mallinnus ei ottanut kantaa muuttoliikkeen suuntaan.

Vaikka korkeakouluopiskelijoiden muuttoliike näyttää kansainvälisesti noudattavan samoja periaatteita, kaupungistumista ja kasaantumista, Euroopan sisälläkin on löydettävissä eroja maiden välillä. Brittiläistutkijat Faggian ja McCann (2006) jakoivat maansa korkeakouluopiskelijat kolmeen ryhmään heidän muuttokäyttäytymisensä mukaan. Ensimmäiseen ryhmään kuuluivat kotipaikkakunnallaan opiskelevat ja sinne myös jäävät (stayers), toiseen opintojen perässä muuttavat mutta tutkinnon jälkeen palaavat (return migrants) ja kolmanteen jatkumuuttajat, jotka muuttavat kotipaikkakunnaltaan ensin jo opintojen perässä ja sitten myös tutkinnon suorittamisen jälkeen (onward migrants). Britanniassa alueiden väliset erot olivat suuria. Muuttoliikkeen valtavirta kulki pohjoisesta etelään kohti Lontoon metropolialuetta, joka keräsikin 40 prosenttia enemmän akateemisesti koulutettuja kuin itse koulutti. Siitä huolimatta se kykeni pitämään omalla alueellaan kouluttamistaan vain 70 prosenttia. Pohjois-Englannin vähemmän vauriissa maakunnissa alueelle jäävien osuus oli nelisenkymmentä prosenttia. (Faggian & McCann, 2006, 2008, 2009a ja 2009b.)

Marinelli (2013) tutki Italian korkeakouluopiskelijoiden liikkuvuutta brittitutkijoiden mallin mukaan. Opiskelijavirrat kulkivat sielläkin harvemmin asutuilta ja vähemmän innovatiivisilta seuduilta kohti kasvukeskuksia, mutta koulutusalojen välillä oli selkeitä eroja. Italia myös jakaantui opiskelijaliikkuvuudeltaan kolmeen alueeseen: maan pohjoisosat hyötyivät erityisesti jatkumuuttajista ja osin myös paluumuuttajista, keskialue koulutti muille eikä saanut sen kummemmin jatko- kuin paluumuuttajiakaan, ja etelä puolestaan hyötyi paluumuuttajista, muttei kyennyt houkuttelemaan jatkumuuttajia.

Lyhyiden etäisyyksien Hollannissa opiskelijat eivät juuri muuttaneet ennen tai jälkeen opiskelun. Vähäiset muuttovirrat kulkivat kohti neljää suurinta kaupunkia. Opiskelijat hakeutuivat asuinalueensa korkeakouluihin, ja jos sitten lähtivätkin opintojen perässä muualle, palasivat tutkinnon suoritettuaan takaisin. (Venhorst, 2012.)

Tutkimuskysymykset, aineisto ja menetelmä

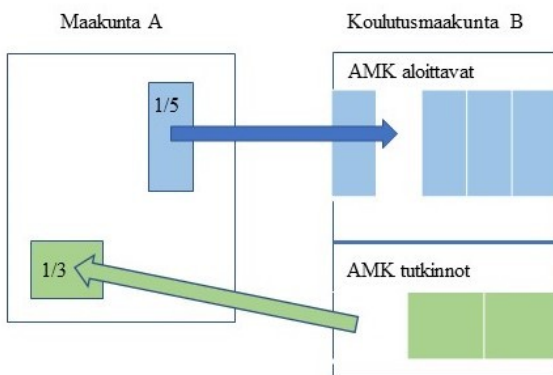
Artikkelissani perehdyn AMK-tutkinnon suorittaneiden muuttovirtoihin vakinaisten ammattikorkeakoulujen kahdenkymmenen ensimmäisen toimintavuoden aikana. Aikajakson pituuden vuoksi tutkimukseni on lähihistorian tutkimusta, joka sijoittuu korkeakoulutuksen ja yhteiskunnallisen rakennehistorian leikkauspisteeseen. Työssäni on myös vertailevan historiantutkimuksen piirteitä, koska hain yhtäläisyyksiä ja erityispiirteitä toisaalta yleiseen muuttoliikkeeseen, toisaalta aiempiin korkeakouluopiskelijoiden muuttokäyttäytymistä koskeviin tutkimuksiin (Saari, 2006, s. 10–11).

Muuttovirtoja voi tarkastella sekä yhteiskunnan että yksityisen ihmisen näkökulmasta (Korkiasaari & Söderling, 2007, s. 244). Tutkimukseni on yhteiskuntalähtöinen ja kohdistuu alueelliseen koulutukseen ja sen mitoittamiseen alueen tarpeeseen nähden. Tavoitteenani oli selvittää tilastojen avulla toisaalta, miten ammattikorkeakoulujen alueellinen koulutusvastuu (ammattikorkeakoululaki, 932/2014) toteutui eri puolilla Suomea, ja toisaalta, minne muuttovirrat kulkivat, jos maakunta menetti nettomuuttotappiona ison osan kouluttamistaan asukkaista.

Käytettävissäni oli kaksi Tilastokeskuksesta saamaani erillisaineistoa vuosilta 1996–2015 (Tilastokeskus, 2018a ja 2018b). Niihin oli koottu tiedot kaikista ammattikorkeakoulujen tutkinto-opiskelijoista; toiseen opintonsa aloittaneista, toiseen tutkinnon suorittaneista. Tämän tarkastelun kohteena olivat AMK-tutkinnon kokopäiväopiskelijat (tilastollisesti päivätoteutus ja aiemmin nuorten koulutus). Koska työelämän muutokset ovat nopeita, koulutustarvekin muuttuu nopeasti. Siksi jaoin aineistot periodeiksi, joista ensimmäinen on nelivuotinen¹ 1997–2000, muut kolmivuotisia 2001–2003, 2004–2006, 2007–2009, 2010–2012, 2013–2015. Vuodesta 2013 eteenpäin tutkinnon jälkeiset sijoittumistiedot perustuvat opetushallinnon tilastopalveluun (Vipunen, 2023d).

Tutkin maakuntien välisiä nettomuuttovirtoja², joten tarkastelun kohteena oli aina kahden maakunnan välinen muuttoliike. Rajasin tarkasteluni koulutuksen järjestämisen kannalta merkittävän kokoisiin opiskelijajoukkoihin, joten määrittelin nettomuuttotappion alarajaksi 50 opiskelijaa. Alueellisen tarkastelun pohjaksi valikoitui maakunta, koska se on alueena ja toiminnallisesti riittävän suuri ja useimmiten kattaa oman työssäkäyntialueensa. Aluemäärittelyn myötä tutkimani liikkuvuus on myös pitkän etäisyyden muuttoliikettä. (Haapanen & Tervo, 2012, s. 592; SVT, 2023a.)

Kuva 1 havainnollistaa tutkimusasetelmaa. Kuvassa olen nimennyt vain toisen maakunnista koulutusmaakunnaksi. Todellisuudessa ammattikorkeakouluverkosto on niin tiheä, että kaikki maakunnat ovat koulutusmaakuntia. Koulutusmaakunnan B tehtävänä on malintaa kahta asiaa. Ensinnäkin maakuntalataikko jakaantuu kahteen osaan kuvaamaan toisaalta AMK-tutkintokoulutuksessa opintonsa aloittaneita, toisaalta tutkinnon suorittaneita opiskelijoita. Aineistojen erillisyyden vuoksi en voinut seurata yksittäisen opiskelijan liikettä ennen ja jälkeen opintojen. Nuolet maakuntien välillä tarkoittavat vastakkaisiin suuntiin kulkeneiden muuttovirtojen erotusta eli ovat nettomuuttovirtoja. Toki muuttajia kulki kummastakin myös moneen muuhun suuntaan. Alla olevan esimerkin mukaisesti koulutusmaakunta B sai viidenneksen opiskelijoistaan maakunta A:sta, mutta menetti kolmanneksen tutkinnon suorittaneista sinne. B jäi siten koulutusmääriinsä suhteutettuna muuttotappiolliseksi A:han nähden.

Kuva 1. Artikkelin tutkimusasetelman havainnollistaminen.

¹ Vuoden 1996 koulutustilastoista ei vielä saanut kattavasti opiskelijan asuinpaikkatietoja.

² Nettomuuttovirta käsitteenä noudattaa samaa logiikkaa kuin Tilastokeskuksen käsitelmäärittely kuntien väliselle nettomuutolle eli on tulomuuton ja lähtömuuton erotus.

Vaikka ammattikorkeakoulujenkin koulutustarjonnassa on alueellisia eroja, erot eivät ole yhtä suuria kuin yliopistosektorilla. Koulutus painottuu kaikissa maakunnissa kolmeen suureen koulutusalaan eli kaupan, hallinnon ja oikeustieteiden, tekniikan sekä terveys- ja hyvinvointialoihin. Niiden yhteenlaskettu osuus tutkinto-opiskelijoista on koko ammattikorkeakoulujen toiminnan ajan ollut lähes 70 prosenttia. (Vipunen, 2023c ja 2023e.) Koska alustavassa tarkastelussa tuli ilmi, että muuttovirroissa oli suuria eroja koulutusalojen välillä (ks. myös Saarivirta & Consoli, 2007, s. 19), päädyin alakohtaiseen tarkasteluun. Rajamalla tarkastelun isoihin koulutusaloihin varmistin samalla, etteivät koulutustarjonnan mahdolliset alueelliset erot päässeet vaikuttamaan tuloksiin (ks. Haapanen & Tervo, 2012, s. 599).

Uusimaa erottui muista maakunnista niin paljon, että käsittelin sinne kulkevat nettomuuttovirrat omana kokonaisuutenaan ja muun Suomen omanaan. Muun Suomen maakuntien väliset muuttovirrat kuvasin koulutusaloittain karttoihin (Kuva 2). Maakuntiin piirretyt ympyrät tarkoittavat alueen ammattikorkeakouluja, joita voi olla yksi tai useampi. Ympyrän väri kuvaa maakunnan kokonaistilannetta alan nettomuuttovirtojen kannalta. Nettomuuttovirrat olen kuvannut nuolina maakuntien välille. Nuolet tarkoittavat koulutuksen järjestämisen kannalta merkittävää, eli vähintään 50 tutkinnon suorittaneen nettomuuttovirtaa. Nuolen paksuus kertoo muuttotappion suhdetta häviävän alueen koulutukseen.

Tulokset, Uusimaa

Uusimaa oli merkittävä opiskelijarekrytointialue erityisesti naapurimaakuntiensa ammattikorkeakouluille. Tutkinnon suorittamisen jälkeen muuttovirrat kohti Uuttamaata olivat kuitenkin selkeästi suurempia kuin ennen opintoja toiseen suuntaan. Maakunta toisin sanoen veti takaisin ison joukon muualle lähteneitä opiskelijoita, mutta houkutteli sen lisäksi muualla asuneita ja erityisesti tekniikan ja kaupan alan AMK-tutkinnon suorittaneita.

Uusimaa oli nettomuuttovoittaja kaikilla suurilla koulutusaloilla moneen muuhun maakuntaan nähden, tekniikan alalla jopa kaikkiin muihin. Tarkasteltuna ajanjaksona Uudellemaalle muutti yhteensä noin 4 200 tekniikan alan AMK-tutkinnon suorittanutta. Se tarkoittaa, että yli kymmenen prosenttia muualla alan tutkinnon suorittaneista oli viiden vuoden päästä muuttanut Uudellemaalle. Muuttaneiden määrä oli myös suuri verrattuna Uudenmaan omaan tekniikan alan koulutukseen ja vastasi runsasta puolta alueen omien ammattikorkeakoulujen koulutusmäärästä. Suhteellisesti suurimmat muuttotappiot Uudellemaalle kärsivät Kanta-Häme ja Kymenlaakso, jotka molemmat menettivät lähes neljänneksen alueellaan koulutetuista. Muuttovirta Kanta-Hämeestä vastasi kooltaan jokseenkin sitä joukkoa, joka aikoinaan muutti opintojen perässä Kanta-Hämeeseen. Sen sijaan Kymenlaakso sai vain pienen osan opiskelijoistaan Uudeltamaalta, joten sieltä tulevaa muuttovirtaa ei voi kuvata tilastolliseksi paluumuutoksi.

Kaupan alallakin Uusimaa ylsi nettomuuttovoittajaksi kaikkiin muihin maakuntiin paitsi Kanta-Hämeeseen nähden, ja alueen nettovoitto oli noin 3 300 henkilöä. Uudellamaalla kaupan alan koulutusmäärät olivat kuitenkin niin suuria, että tulijoiden joukko oli vain noin viidenneksen lisä alueella koulutettujen kokonaismäärään. Suhteellisesti suurimman nettomuuttotappion kärsi Etelä-Savo, josta enemmän kuin neljännes kaupan alan AMK-tutkinnon suorittaneista oli viiden vuoden päästä muuttanut Uudellemaalle. Lukumääräisesti suurin ja periodeittain tasainen muuttovirta kulki Keski-Suomesta. Kumpikaan edellisistä ei selity opintojen perässä liikkuneilla opiskelijoilla.

Uudenmaan merkitys kaupan ja tekniikan alojen AMK-tutkinnon suorittaneiden työllistymiseen on yhä edelleen suuri. Vaikka Uudellamaalla kaupan alan koulutusta on tarjolla suhteellisen paljon, siellä on silti tilaa muualla tutkinnon suorittaneille. Vuodesta 2009 lähtien vähintään kolmannes kaikista kaupan alan AMK-tutkinnon suorittaneista asui viisi vuotta tutkinnon suorittamisen jälkeen Uudellamaalla. Tekniikan alan tutkinnon suorittaneet jakaantuvat maakuntiin tasaisemmin. Silti vuodesta 2011 eteenpäin alan tutkinnon suorittaneista lähes viidennes asui viisi vuotta myöhemmin Uudellamaalla. Siten Uusimaa työllisti enemmän tekniikan AMK-tutkinnon suorittaneita kuin koulutti. (Vipunen, 2023c.)

Terveysala poikkesi muista isoista koulutusaloista. Vaikka Uusimaa oli silläkin kokonaisuudessaan nettomuuttovoittaja 500 AMK-tutkinnon suorittaneen verran, alan muuttoliikkeen merkitys maakunnalle oli kuitenkin selvästi pienempi. Suhteutettuna Uudenmaan omaan koulutukseen, tulijoiden määrä vastasi vain muutamaa prosenttia alueella koulutetuista. Noin kolmannes Uudellemaalle tulleista terveysalan tutkinnon suorittaneista tuli Etelä-Savosta, joka menetti muuttotappion myötä kymmenisen prosenttia alueellaan koulutamistaan. Muuttotappiota voi pitää todellisena, koska Etelä-Savo ei saanut samassa määrin opiskelijoita Uudeltamaalta.

Kuten mainituista esimerkeistä voi päätellä, Uudellemaalle oli tulijoita monesta suunnasta. Uusimaa kuitenkin koulutti ensisijaisesti oman alueensa nuoria, ja omalta alueelta tulleiden opiskelijoiden osuus oli kaikilla isoilla koulutusaloilla enemmän kuin 75 prosenttia (kaupan alalla jopa yli 80 prosenttia). Uudenmaan vetovoimasta kertoo myös se, että maakunta kykeni pitämään alueellaan opiskelleet erittäin hyvin. Tutkinnon suorittamisen jälkeen kaikilla kolmella isolla koulutusallalla maakuntaan jääneiden osuus oli vielä suurempi kuin omalta alueelta tulleiden opiskelijoiden (kaupassa 88 %, tekniikassa 86 % ja terveydessä 79 %).

Periodien tarkastelu korosti alojen välisiä eroja. Uudenmaan tutkintomäärät kasvoivat kaikilla aloilla suorastaan räjähdysmäisesti toiseen periodiin 2001–2003 tultaessa, minkä voisi kuvitella indikoivan hurjia muutoksia myös nettomuuttovirtoihin. Hiukan yllättäen niin ei terveysalaa lukuun ottamatta kuitenkaan käynyt. Terveysalan nettomuuttovoitto Uudellamaalla perustui ennen vuosituhannen vaihdetta tutkinnon suorittaneiden muuttoliikkeen. Ainakin osittainen selitys tähän löytyy siitä, että ennen vuotta 1996 ammattikorkeakoulukokeiluun nimetyistä oppilaitoksista Uudellamaalla oli terveysalan koulutusta tarjolla vain yhdessä suomen- ja yhdessä ruotsinkielisessä ammattikorkeakoulussa (OKM, 2004)³. Terveysalan nettomuuttovirta oli selkeästi laskeva, kävi jopa muuttotappion puolella ja jäi enää juuri ja juuri positiiviseksi viimeisiin periodeihin mentäessä. Kaupan alallakin maakunnan nettovoitto painottui kyllä kahteen ensimmäiseen periodiin, mutta tasaantui sen jälkeen suhteellisen korkealle tasolle. Tekniikan ala oli muuttovolyymiltaan suurin ja ainoa, jolla muuttovirta Uudellemaalle oli selkeästi kasvusuunnassa periodista seuraavaan.

Edellä olevat havainnot voi liittää myös aikaisempaan tutkimustietoon (ks. Ansala, 2021; Haapanen & Böckerman, 2017; Marinelli, 2013). Yksittäisen henkilön muuttamisen keskeisimpänä syynä pidetään kulkemista työn perässä ja sen myötä elintason kohentamista. Työmahdollisuudet ja tuloerot eri alueilla ovat suuria, joten Uudenmaan monipuoliset työmarkkinat tarjoavat runsaasti erilaisia vaihtoehtoja osaamisen hyödyntämiseen. Muiden

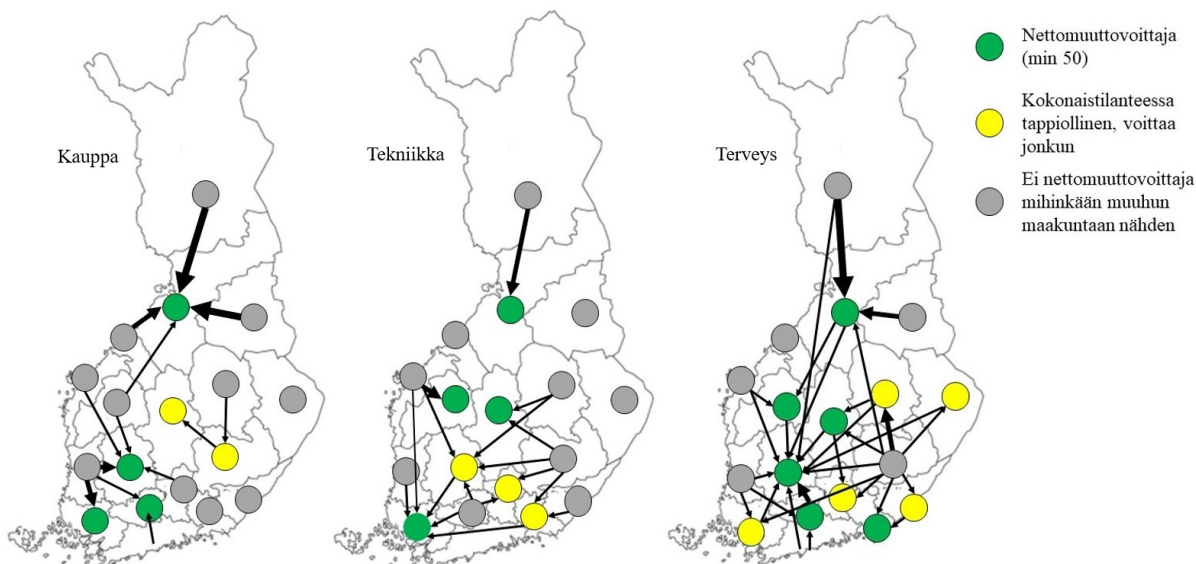
³ 1991: Haaga Instituutin ammattikorkeakoulu, Laurea-ammattikorkeakoulu, Yrkeshögskolan Sydväst; 1992: Espoon-Vantaan teknillinen ammattikorkeakoulu, Helsingin liiketalouden ammattikorkeakoulu; 1996: Arcada – Nylands svenska yrkeshögskola, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsingin ammattikorkeakoulu.

maakuntien kannalta herkimmin muuttohalukkaita ovat korkeasti koulutetut ja henkilöt, joiden osaamista ei lähtömaakunnassa arvosteta tai ole mahdollista hyödyntää. Koulutusalojen välillä on kuitenkin selkeitä eroja. Uudellamaalla opiskelleiden kannalta taas monipuolinen työpaikkatarjonta vähentää tarvetta muuttaa muualle. Tosin pelkkä työpaikkatarjonta ei yksin riitä selittämään koulutusmaakuntaansa jääneiden suurta osuutta – Uudellamaalla aloittain 80–90 prosenttia, Lontoossa 70 prosenttia (Faggian & McCann, 2008, s. 216).

Tulokset, muu Suomi

Kuvasin Uudenmaan ulkopuolella tapahtuneen muuttoliikkeen alakohtaisiin karttoihin (Kuva 2). Karttojen ympyrät kuvaavat maakuntien ammattikorkeakouluja, joita voi olla yksi tai useampi. Ympyrän väri kuvaa alueen ammattikorkeakoulujen kokonaistilannetta muuttoliikkeeseen nähden. Maakunnat, joissa ympyrä on vihreä, ovat aineistojeni mukaan kokonaistilanteen nettomuuttovoittajia koulutuksen järjestämisen kannalta merkittävässä määrin eli vähintään 50 tutkinnon suorittaneen verran. Keltainen ympyrä puolestaan tarkoittaa, että maakunta jäi kokonaistilanteen nettohäviäjäksi huolimatta siitä, että oli voitollinen johonkin toiseen maakuntaan nähden. Maakunnat, joissa ympyrä on harmaa, eivät olleet nettomuuttovoittajia mihinkään muuhun maakuntaan nähden. Se puolestaan tarkoittaa sitä, että niiden omalla alueella annettu koulutus korostui. Karttoihin piirretyt nuolet kuvaavat tutkinnon suorittaneiden nettomuuttovirtoja viisi vuotta valmistumisen jälkeen. Jokainen nuoli vastaa vähintään 50:tä tutkinnon suorittajaa, joten se vastaa koulutuksen järjestämisen kannalta merkittävän kokoista opiskelijaryhmää. Nuolen paksuus kuvaa, miten ison osan alueellaan koulutetuista maakunta menettää: mitä paksumpi nuoli on, sitä suuremman osan kouluttamistaan ihmisistä alue on menettänyt muuttotappiona toiselle maakunnalle. Esimerkiksi kaupan alalla Lapista Pohjois-Pohjanmaalle muuttaneiden osuus on 24 prosenttia.

Merkittävää kartoissa on harmaiden alueiden runsaus. Kaupan alalla yksitoista, tekniikassa kymmenen ja terveysalalla kuusi maakuntaa oli käytännössä oman koulutuksensa varassa.

Kuva 2. Nettomuuttovirrat maakuntien välillä viisi vuotta AMK-tutkinnon suorittamisen jälkeen, vuosina 1997–2012 suoritetut tutkinnot. (Tilastokeskus 2018a.)

Ryhmittelen analyysiä maakuntien kokonaistilanteen mukaan. Tarkastelen ensin nettomuuttovoittoa saaneita maakuntia ja vertaan niitä kokonaistarkastelussa nettohäviäjiksi jääneisiin alueisiin. Lopuksi käsittelen maakuntia, joissa omalla alueella annettu ammattikorkeakoulutus oli keskeisessä asemassa.

Muun Suomen nettomuuttovoittajat

Uudenmaan ulkopuolella vain Pohjois-Pohjanmaa ylsi kokonaistilanteen nettomuuttovoitajaksi kaikilla isoilla koulutusaloilla. Periodien tarkastelu osoitti, että sen kokonaismuuttovitto perustui sekä kaupan että tekniikan aloilla vuosituhaten vaihteeseen. Molemmilla aloilla muuttovirroissa oli selkeä laskeva trendi, joka oli tekniikan saralla niin voimakas, että vuoden 2007 jälkeen maakunta jäi alan osalta muuttotappiolliseksi. Terveysalallakin Pohjois-Pohjanmaan vetovoima heikkeni vuosituhaten taitteen jälkeen, mutta ei yhtä vahvasti kuin muilla isoilla koulutusaloilla. Kaiken kaikkiaan Pohjois-Pohjanmaan nettomuuttovirroissa heijastuu alueen merkitys Lapin, Keski-Pohjanmaan ja Kainuun ammattikorkeakoulujen opiskelijarekrytointeihin.

Muuttovirrat vastakkaiseen suuntaan tutkinnon suorittamisen jälkeen olivat kuitenkin selvästi pienempiä. Isoin poikkeama oli Keski-Pohjanmaalla: maakunta sai Pohjois-Pohjanmaalta lähes viidenneksen terveysalan opiskelijoistaan, mutta tutkinnon suorittaneista vain kaksi prosenttia muutti Pohjois-Pohjanmaalle. Samanlainen ilmiö oli nähtävissä myös muissa Pohjois-Pohjanmaan naapurimaakunnissa. Esimerkiksi vuonna 2022 Lapin alueen ammattikorkeakoulujen opiskelijoista lähes neljännes oli kotoisin Pohjois-Pohjanmaalta ja tarkastelemallani aikajaksolla enemmänkin (Vipunen, 2023b). Kuitenkin vain kaupan alalla muuttovirta tutkinnon suorittamisen jälkeen oli samassa suhteessa alueella koulutettuihin. Lapin merkitystä Pohjois-Pohjanmaalle korostanee kuitenkin se, että tekniikan alalla muuttovirta sieltä jatkui tasaisena niissäkin aikajaksoissa, joissa Pohjois-Pohjanmaan kokonais-

tilanne oli jo kääntynyt tappiolliseksi. Myös terveysalalla muuttovirta Lapista oli varsin tasainen ja vahva kaikilla tarkastelluilla periodeilla. Kainuu puolestaan menetti terveysalan asiantuntijoita Pohjois-Pohjanmaalle selvästi enemmän kuin sai sieltä opiskelijoita.

Pohjois-Pohjanmaan ohella muut Uudenmaan ulkopuolisen Suomen nettomuuttovoittoiset maakunnat olivat Keski-Suomi, Pirkanmaa ja Varsinais-Suomi. Kaikissa oli kuitenkin yksi koulutusala, jolla maakunta ei yltänyt kokonaisnettomuuttovoittoon, vaikka muuttoliike oli voitollinen yhteen tai useampaan muuhun maakuntaan nähden. Tämä näkyy kartoissa keltaisina ympyröinä.

Keski-Suomen nettomuuttovoitot perustuivat muuttoihin yhden maakuntarajan yli. Maakunta oli voitollinen kaikilla isoilla koulutusaloilla sekä Etelä- että Pohjois-Savoon nähden. Etelä-Savon muuttotappio oli erityisen suuri terveysalalla. Pohjois-Savon osalta tappio perustui pienempään, mutta tasaiseen muuttovirtaan. Voitollisista muuttovirroista huolimatta alueen kokonaissaldot aloittain olivat vain niukasti positiivisia, jos ollenkaan. Erityisesti kaupan alalla Keski-Suomen kokonaisnettomuutto jäi selkeästi tappiolliseksi, koska maakunta menetti Uudellemaalle niin paljon alan AMK-tutkinnon suorittaneita, ettei positiivinen muuttovirtaus lähialueilta riittänyt korjaamaan tilannetta. Tekniikassa alueen positiivinen kokonaismuuttovirta perustui vuosituhannen vaihteen liikkuvuuteen, minkä jälkeen kasvukehitys taittui periodista 2004–2006 alkaen. Terveysalalla maakunta säilyi yhtä notkاهدusta lukuun ottamatta kokonaistilanteessa vetovoimaisena.

Pirkanmaa koulutti omalla alueellaan selvästi vähemmän oman alueensa nuoria kuin muut väkirikkaat maakunnat. Esimerkiksi kaupan alalla omassa maakunnassa opiskelien osuus (70 %) oli kymmenisen prosenttiyksikköä pienempi kuin muissa isoissa maakunnissa. Tämä tarkoitti samalla sitä, että maakunnasta oli muihin verrattuna huomattavan kokoisia muuttovirtoja naapurimaakuntiin ennen opintojen alkua. Pirkanmaa päätyi kuitenkin nettomuuttovoittajaksi sekä kaupan että terveysalan osalta, joskin niiden muuttovirrat olivat huomattavan erilaista. Kaupan alan kokonaismuuttovoitto pohjautui vahvasti aikajakson alkupäähän ja alueellisesti Satakuntaan. Tutkinnon suorittamisen jälkeinen muuttovirta Satakunnasta jäi kuitenkin viitisen prosenttiyksikköä pienemmäksi kuin aikaisemmin vastakkaiseen suuntaan kulkenut muuttovirta. Kaupan alalla toiseksi suurimpana häviäjänä oli Etelä-Pohjanmaa, jonka muuttotappio selittyy pitkälti tilastollisella paluumuutolla. Kanta-Häme puolestaan sai runsaan viidenneksen kaupan alan opiskelijoistaan Pirkanmaalta, mutta tutkinnon suorittamisen jälkeen vastaavaa muuttovirtaa takaisin päin ei ollut nähtävissä. Omaan aineistooni pohjautuvan aikajakson osalta eli vuoteen 2012 mennessä Pirkanmaan kaupan alan nettomuuttovirrassa näkyi vain orastavaa positiivista kasvua. Sen voi kuitenkin tulkita signaaliksi pääsystä kasvu-uralle (ks. Aro ym., 2021).

Pirkanmaan terveysalan muuttovirrat olivat määrällisesti suuria ja nettomuuttovirtaus kasvoi koko tarkasteluajan. Pirkanmaa koulutti myös terveysalalla suhteellisen vähän oman alueensa nuoria. Esimerkiksi Uudellamaalla oman alueen nuorten osuus koulutetuista oli 76 prosenttia, Varsinais-Suomessa 72 ja Pohjois-Pohjanmaalla 75, mutta Pirkanmaalla vain 66 prosenttia. Kanta-Häme sai neljänneksen terveysalan opiskelijoistaan Pirkanmaalta, mutta kärsi myös suhteellisesti suurimman nettotappion menettämällä runsaan viidenneksen tutkinnon suorittaneistaan. Suhteellisesti toiseksi suurimman, mutta lukumääräisesti isoimman muuttotappion kärsi Satakunta. Sieltä Pirkanmaalle tulevassa muuttajavirrassa ei kuitenkaan ollut nähtävissä periodeittain selkeää trendiä.

Tekniikankin alalla Pirkanmaa ylsi nettomuuttovoittajaksi neljään maakuntaan nähden. Kuitenkin muuttovirtaus Uudellemaalle oli niin suuri ja jatkuvasti kasvussa, että maakunta jäi kokonaistilanteessa selvästi muuttotappiolliseksi. Myös vuosina 2015–2018 Pirkanmaa

koulutti ammattikorkeakouluissa tekniikan alalla enemmän osaajia kuin työllisti (ks. Aro ym., 2021).

Varsinais-Suomi oli voitollinen kaupan ja tekniikan aloilla, mutta kärsi kokonaistappion terveysalalla. Suurimmat muuttotappiot kärsi Satakunta. Kaupan alalla muuttovirta Satakunnasta oli tasainen ja vastasi kooltaan jokseenkin yhtä suurta joukkoa kuin aikanaan oli opintojen perässä kulkenut vastakkaiseen suuntaan. Tekniikan alalla Satakunnasta tullut muuttovirta oli hienoisessa kasvusuunnassa, mutta jäi kooltaan vain noin puoleen aikanaan toiseen suuntaan kulkeneesta joukosta. Terveysalalla Varsinais-Suomen kokonaisnettomuuttovirta kääntyi tappiolliseksi vuoden 2004 jälkeen siitäkin huolimatta, että maakunta oli voitollinen sekä Satakuntaan että Etelä-Savoon nähden. Muuttoliikkeet niistä molemmista ovat selitettävissä tilastollisina paluumuuttoina, eivätkä ne olleet riittävän isoja kytäkseen kääntämään terveysalan kokonaisnettomuuttovirtaa positiiviseksi.

Etelä-Pohjanmaa näyttäytyi sekä tekniikan että terveysalan kartoissa nettomuuttovoittajana. Merkittävimpinä tekijöinä kummankin alan osalta ovat muuttovirrat Keski-Pohjanmaalta. Maakunnan kyky kilpailla kaupan alan osaajista oli kuitenkin huono. Omaan maakuntaan jäi alle puolet siellä koulutetuista ja muuttotappiot sekä Uudellemaalle että Pirkanmaalle olivat merkittäviä.

Karttakuvat kuitenkin osoittavat, että AMK-tutkinnon suorittaneiden muuttovirrat eivät aina yhdy yleiseen muuttoliikkeeseen. Havaintojani voi verrata Raunio (2022) tapaustutkimukseen työikäisten aikuisten eli 18–44-vuotiaiden muuttoliikkeestä Seinäjoen kaupunkiympäristössä. Huomautuksena voin todeta, että tutkimukseni kohdistui AMK-tutkinnon suorittaneisiin viisi vuotta valmistumisen jälkeen, joten tutkinnon suorittamisiän perusteella joukko oli tarkasteluhetkellä alle 45-vuotiaita (Vipunen, 2023a). Raunio ryhmittelee muuttovirrat niiden merkittävyyden mukaan kolmeen tasoon. Kaupan alan AMK-tutkinnon suorittaneiden osalta myös omasta tutkimusaineistostani löytyivät Etelä-Pohjanmaalta sekä ensisijainen että toissijainen muuttovirta (primary and secondary system). Aineistossani tärkeimpään (primary) tasoon kaupan alalla kuuluivat muuttovirrat Uudellemaalle ja Pirkanmaalle. Maakunnan muuttoliikkeen kannalta toiseksi tärkeimpään ryhmään kuului muuttovirta Pohjois-Pohjanmaalle. Kaikki edellä mainitut olivat Etelä-Pohjanmaan kannalta muuttotappiollisia ja yhtyivät myös Raunio tutkimuksen kulkusuuntiin. Oman aineistoni perusteella kolmatta tasoa (tertiary system) ei kaupan alalle voinut määrittellä muuttovirtojen pirstaloitumisen vuoksi. Tekniikan alan AMK-tutkinnon osalta maakunnan keskeisin muuttovirta tuli voitollisena Pohjanmaalta. Toisin sanoen se kulki täysin vastakkaiseen suuntaan yleisen muuttoliikkeen kanssa. Toissijainen (secondary) virtaus sen sijaan yhtyi yleiseen kulkusuuntaan ja liikkui kohti Uttamaata. Kolmatta tasoa ei tekniikankaan alalla voi aineistostani määrittää. Terveysalalla maakunta kärsi alan AMK-tutkinnon suorittaneiden osalta muuttotappion Pirkanmaalle, mutta oli voitollinen sekä Pohjanmaahan että Pohjois-Pohjanmaahan nähden. Näistä jälkimmäinen kulki yleistä muuttovirtaa vastaan.

Oman koulutuksensa varassa

Lappi, Satakunta, Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa ja Kainuu eivät olleet nettomuuttovoittajia mihinkään muuhun maakuntaan nähden. Toki niihinkin oli tarkastelu aikana liikkuvuutta sekä opintojen perässä että tutkinnon suorittamisen jälkeen. Kuitenkin kaikissa niissä oman alueen koulutuksen merkitys korostui (myös Aro ym., 2021). Kaksi lukumääräisesti suurinta häviäjää olivat Lappi ja Satakunta, jotka kouluttivat isoilla koulutusaloilla nettomuuttovirtoina muihin maakuntiin yhteensä noin 2 500 osaajaa. Lapista suurin muuttovirta meni

lähimaakuntaan Pohjois-Pohjanmaalle, mutta jo toiseksi suurimmaksi nousi kulku Uudellemaalle. Satakunnasta suurimmat muuttovirrat jakaantuivat kolmeen suuntaan Varsinais-Suomeen, Uudellemaalle ja Pirkanmaalle. Erityisesti kaupan alalla Satakunta ei kyennyt työllistämään alueellaan kouluttamiaan. Omalla alueella kaupan alalle koulutettujen osuus alueen työllisistä väheni vuoden 2009 jälkeen kymmenellä prosentilla vuosikymmenen aikana ja vuonna 2019 Satakunta menetti muille maakunnille jo selvästi yli puolet kaupan alalle kouluttamistaan (Vipunen, 2023d). Pohjanmaan kokonaisnettomuuttotappio jäi tuhat ihmistä pienemmäksi kuin Lapissa ja Satakunnassa eli oli noin 1 500. Luku oli kuitenkin suuri maakunnan koulutusmääriin verrattuna ja vastasi noin neljännestä kaikista alueella koulutetuista. Muuttovirrat Pohjanmaalta kulkivat kaupan ja tekniikan aloilla kohti Uuttamaata, terveysalalla Etelä-Pohjanmaalle. Edellä listatut maakunnat eivät juurikaan saaneet opiskelijoita Uudeltamaalta, joten sinne kulkevat muuttovirrat eivät selity tilastollisina paluumuuttoina.

Keski-Pohjanmaa ja Kainuukaan eivät olleet millään koulutusalueella nettomuuttovoittajia mihinkään muuhun maakuntaan nähden. Kummassakin oli kuitenkin yksi koulutusala, jolla muuttovirrat alueelta pois ja alueelle olivat jokseenkin yhtä suuria. Keski-Pohjanmaalla näin kävi terveysalalla, Kainuussa tekniikassa. Se kertoo osaltaan siitä, että maakuntien koulutusmäärät noilla aloilla näyttäisivät olleen tasapainossa työvoiman kysyntään nähden.

Kokonaisuutena nettomuuttovirrat Uudenmaan ulkopuolella kulkivat varsin keskittävästi kohti muutamaa kasvukeskusta, mutta eivät aina yhtyneet yleisen muuttoliikkeen suuntaan. Erityisesti terveysalalla nettomuuttovirrat olivat monitahoisia. Terveysalalla oli vain kuusi maakuntaa, jotka eivät olleet nettomuuttovoittajia mihinkään muuhun maakuntaan nähden. Yhtenä syynä siihen lienee alan poikkeava luonne. Lait ja asetukset määrittelevät kattavasti kelpoisuusehdot alalla toimiville henkilöille, mikä tarkoittaa, että tutkinnon suorittaneet valmistuvat muita isoja koulutusaloja selvemmin tiettyyn ammattiin. Toisaalta alan työpaikkoja on tarjolla kaikkialla, joten muuttoliike pirstaloituu pienemmiksi muuttovirroiksi. Pirkanmaalle ja Etelä-Savoon muodostui karttakuvaan suoranainen tähtikuvioiden, joskin tähtien sakarat osoittivat eri suuntiin. Pirkanmaalla muuttoliike kulki maakuntaan päin, Etelä-Savossa sieltä pois. Periodien tarkastelu puolestaan toi esiin, miten altis muuttoliike on varsin nopeillekin muutoksille. Tulokset kuitenkin yhtyvät siihen, miten paljon koulutusala merkitsee maan sisäisessä muuttoliikkeessä (Haapanen & Böckerman, 2017, s. 19).

Johtopäätökset

Tarkasteltaessa ammattikorkeakoulujen alueellista koulutusvastuuta voidaan todeta useiden maakuntien ammattikorkeakoulujen kouluttaneen paljon asiantuntijoita myös oman alueensa ulkopuolelle. Nettomuuttovirrat Uudellemaalle olivat toki erityisasemassa, mutta myös muun Suomen maakuntien välillä oli vahvaa muuttoliikettä. Koulutuksen järjestämisen kannalta merkittäviä nettomuuttovirtoja – eli vähintään 50 tutkinnon suorittaneen verran – oli kohti Uuttamaata kaikkiaan 43 ja muun Suomen maakuntien välillä 56. Ammattikorkeakoulut kouluttivat pääasiassa oman alueensa nuoria. Erityisesti väkirikkailta alueilta jouduttiin kuitenkin hakemaan opiskelupaikkaa myös oman maakunnan ulkopuolelta. Muuttaminen opintojen perässä ei kuitenkaan aina tarkoittanut samankokoista muuttovirtaa vastakkaiseen suuntaan tutkinnon suorittamisen jälkeen. Usein liikkuminen ennen opintoja tarkoitti myös matkan jatkumista muualle.

Havainnolla on yhtymäkohtia pumppumetaforan siirtopumppuun: maakunta pätevöittää muualta tulleita opiskelijoita töihin muille alueille. Väkirikkaiden maakuntien ympäristöstä oli helppoa paikallistaa pumppumetaforan rikastamojakin. Rikastamolla tarkoitettiin alkuperäisessä mallissa oppilaitoksia, joissa muualta tulleet opiskelijat käyvät kouluttautumisessa ja palaavat koulutuksen jälkeen lähtömaakuntaansa. (Stenström, 2005, s. 15.) Poikkeuksena kuitenkin oli Uusimaa, joka piti alueellaan kouluttamansa ihmiset myös tutkinnon suorittamisen jälkeen. Pumppumetaforaan sijoitettuna Uusimaa täytti suihkukaivon kriteerit eli koulutti oman alueensa opiskelijoita, jotka myös jäivät koulutusmaakuntaansa (Stenström, 2005, s. 14).

Vaikka tutkimukseni kohdistuikin alueelliseen koulutukseen, aineistostani oli löydettyvissä Faggian ja McCannin (2006) tyyppityksen mukainen ryhmäjako eli koulutusmaakuntaansa jäävät, (tilastolliset) paluumuuttajat ja edelleen muuttajat. Muuttovirtojen alueelliset erot olivat pitkälti samanlaisia kuin Britanniassa ja Italiassa, eli virtaus kulki pois harvaan asutuilta ja vähemmän innovatiivisilta seuduilta kohti vahvoja talousalueita (Faggian & McCann, 2006; Marinelli, 2013). Alueellisella koulutuksella oli kuitenkin iso merkitys osajien saamiseksi maakuntiin. Vain muutamassa tapauksessa vähemmän kuin puolet alueella koulutetuista asui koulutusmaakunnassaan viisi vuotta tutkinnon suorittamisen jälkeen. Erityisen tärkeää tämä oli alueille, jotka eivät olleet nettomuuttovoittajia mihinkään muuhun maakuntaan nähden.

AMK-tutkinto-opiskelijoiden muuttokäyttäytymisessä on sekä eroja että yhtäläisyyksiä yliopisto-opiskelijoiden liikkumiseen. Jo aiemmin on osoitettu (esim. Junkkari & Nevala, 2021), että AMK-opiskelijat hakevat opiskelupaikkansa joko omalta alueeltaan tai yhden maakuntarajan takaa, eli selvästi lyhyemmin etäisyyksin kuin yliopisto-opiskelijat. Tutkinnon suorittamisen jälkeinen muuttaminen sen sijaan on yhtä laaja-alaista kuin yliopisto-opiskelijoillakin, tosin muuttamisen aikajänne on selvästi lyhyempi (yliopistoissa kymmenen, ammattikorkeakouluissa viisi vuotta). Molemmilla korkeakoulusektoreilla muuttaminen opintojen perässä indikoi suurempaa todennäköisyyttä muuttaa myös tutkinnon suorittamisen jälkeen. Molemmilla korkeakoulusektoreilla Uusimaa erottuu muista maakunnista. Alueen merkitys on suuri muiden maakuntien korkeakoulujen opiskelijarekrytoinnin kannalta, ammattikorkeakouluissa tosin lyhyemmin etäisyyksin. Kuitenkin molemmille koulutussektoreille on yhteistä, että Uudellamaalla koulutetut jäävät koulutusmaakuntaansa. (Haapanen & Tervo, 2012.)

Periodien tarkastelu osoitti, että nettomuuttovirrat muuttuvat lyhyelläkin aikavälillä. Murros peräkkäisten periodien välillä koskettaa erityisesti tekniikan alaa. Alueiden välillä on selkeitä eroja. Valtioneuvoston koulutuspoliittisessa selonteossakin nostettiin esiin, ettei Suomi muodosta yhtenäistä työmarkkina-alueita, vaan työvoiman kysyntä ja alakohtaiset tarpeet vaihtelevat alueellisesti ja jopa seutukunnittain. Elinkeinojen alueellinen profiloituminen on vahvaa ja viimeaikainen kehitys muun muassa teollisuuden eri alojen ja palvelukysynnän osalta on eriyttänyt elinkeinorakenteita entisestään. Toisaalta selontekoon on myös kirjattu koulutusvastuiden säätelymekanismin haasteet: järjestelmä on jäykkä reagoimaan työelämän nopeisiin muutoksiin tai monitieteisyyden vaatimuksiin. (VN, 2021.)

AMK-tutkinnon suorittaneiden muuttovirtojen painottuminen ensimmäisiin tarkasteltuihin periodeihin oli koko maan laajuista. Se kertoo osaltaan siitä, että ammattikorkeakouluverkostoa käytiin rakentamaan korostetun laaja-alaisena, maakunnallisena. Alueellisten koulutusmäärien kehittymistä voi tarkastella tavoitesopimusten kautta. Vuoden 2014 rahoitusmalliuudistukseen asti ammattikorkeakoulujen rahoitus perustui alakohtaisiin yksikköhintoihin ja OKM:n kanssa yhteisesti sovittuihin aloittajalukumääriin. Rahoituksen perusteena olevat paikat kirjattiin tavoite- ja tulossopimuksiin. Tavoitesopimuksista on lasketta-

vissa, että vuonna 1999 kaupan alan opiskelupaikoista Pohjois- ja Itä-Suomeen oli kohden-
nettu noin 28 prosenttia ja Helsinki-Uusimaalle 21 prosenttia. Vuosien 2004–2006 tavoite-
sopimuksissa kaupan alan opiskelupaikat olivat tasoittuneet jo siten, että Pohjois- ja Itä-
Suomessa oli niistä 25 prosenttia ja Helsinki-Uusimaalla 27 prosenttia. (KA, 1999; OKMA,
2004–2006.) Tilanne saattoi osaltaan johtaa siihen, että maan pohjois- ja itäosista valmistu-
neet olivat vuosituhannen taitteessa paremmassa asemassa hakiessaan työpaikkaa oman
suuralueensa ulkopuolelta.

Oman haasteensa alueelliseen kehittämiseen tuo väestönkehitys maan eri alueilla (TEM,
2019, s. 98–99). Vuoden 2021 väestöennusteen mukaan vuoteen 2040 asti väkiluvultaan
kasvavia maakuntia Manner-Suomessa ovat vain Uusimaa, Pirkanmaa, Varsinais-Suomi
sekä Pohjois-Pohjanmaa (SVT, 2023d). Jo nyt edellä mainitut maakunnat työllistävät mer-
kittävän määrän muualla AMK-tutkinnon suorittaneita (Aro ym., 2021, s. 71–72). Julkinen
keskustelu alueellisesta korkeakoulutuksesta tuo esiin edellä olevaan nähden ristiriitaisiakin
näkemyksiä. Esimerkiksi näistä voi nostaa Uudenmaan alueen korkeakoulujen rehtorien
huolen koulutustarjonnan alueellisesta epätasapainosta: ”Uudellemaalle tarvitaan lisää
opiskelupaikkoja” (*Helsingin sanomat*, 21.2.2023). Toisena esimerkkinä voidaan mainita
Työ- ja elinkeinoministeriön Itä-Suomen kehittämissisio, johon on yhtenä toimenpiteenä
kirjattu:

*Osaajapulaan vastaamiseksi sekä osaamis- ja koulutustason nostamiseksi
itäisen Suomen korkeakouluihin lisätään opiskelijapaikkoja vetovoima-aloil-
le. Lisärahoituksella tuetaan sitä, että korkeakoulut pystyvät kasvamaan, luo-
maan alueellista elinvoimaa ja samalla turvata koulutustason nousua Itä-
Suomessa nykyiseltä muuta Suomea alhaisemmalta tasoltaan.* (TEM, 2023.)

Pandemia ja Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan osoittivat, ettei aamullakaan voi tietää, mitä
ilta tuo tullessaan. Tulevaisuudesta tiedetään, että osaajia tarvitaan kaikilla alueilla. Alueet
erilaistuvat ja sen ohessa myös niiden osaamistarpeet eriytyvät ja muuttuvat nopeasti. Tämä
taas korostaa alueellisen ennakointityön merkitystä. Toisaalta koko koulutuspolitiikka läh-
tee yhdenvertaisuudesta. Kaikilla tulisi olla asuinpaikasta riippumatta mahdollisuus korkea-
kouluopintoihin. Tavoite- ja tahtotilan pitäisi kuitenkin olla realistinen ja suhteessa käytet-
täviissä oleviin resursseihin. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvoston Arene ry:n kirjaa-
mista eduskuntavaalitavoitteista (2023) nousee vahvasti esiin huoli rahan riittävyydestä
alueellisen koulutuksen toteuttamiseen. Kuitenkin kaikilla tahoilla on yhteinen ymmärrys
siitä, että maakunnallinen korkeakouluverkosto on tarpeen myös tulevaisuudessa. Tämän
hetken haasteisiin sopii myös huononlaisesti lain säätäjän ajatus siitä, että ammattikorkea-
koulun toimilupa voitaisiin jopa peruuttaa, jos koulutustarve olennaisesti muuttuu (Ammat-
tikorkeakoululaki, 932/2014). Koulutustarve näyttäisi muuttuvan väkisininkin kaikilla alueil-
la ja aloilla. Ammattikorkeakoulujen toiminnan parikymmentä ensimmäistä toimintavuotta
ovat kuitenkin osoittaneet maakunnallisen korkeakouluverkon hyödyn – jäähän aina mer-
kittävä osa alueella valmistuneista koulutusmaakuntaansa. Kokonaisuutena voi todeta, että
AMK-tutkinnon suorittaneiden muuttovirrat olivat aloittain keskitetympiä kuin yleinen
muuttoliike.

Käytetty aineisto

- Ammattikorkeakouluissa tutkinnon suorittaneet opiskelijat vuosina 1996–2015* (2018a). Tilastokeskus. Erillisaineisto.
- Ammattikorkeakouluissa tutkintokoulutuksen aloittaneet opiskelijat vuosina 1996–2015* (2018b). Tilastokeskus. Erillisaineisto.
- Ammattikorkeakoululaki*, 932/2014. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20140932?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=ammattikorkeakoululaki>
- Valtioneuvosto (VN) (2023). *Hallitusohjelmat*. Valtioneuvosto. <https://valtioneuvosto.fi/hallitukset-ja-ministerit>
- Kansallisarkisto (KA). *Ammattikorkeakoulujen tavoitesopimukset ja lisäpöytäkirjat vuosilta 1996–2003*. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön arkisto (OKMA). *Ammattikorkeakoulujen tavoite- ja tulosopimukset vuosilta 2004–2012*. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). *Ammattikorkeakoulujen sopimukset ja kirjalliset palautteet 2013–2024*. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://okm.fi/ammattikorkeakoulut-sopimukset>
- SVT *Muuttoliike* (2023a). Tilastokeskus, Helsinki. Suomen virallinen tilasto. https://statfin.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_muutl/statfin_muutl_pxt_11a6.px/
- SVT *Työssäkäynti* (2023b). Tilastokeskus, Helsinki. Suomen virallinen tilasto. <http://www.stat.fi/til/tyokay/yht.html>
- SVT *Työvoimatutkimus* (2023c). Tilastokeskus, Helsinki. Suomen virallinen tilasto. https://statfin.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_tyti/statfin_tyti_pxt_13al.px/table/tableViewLayout1/
- SVT *Väestöennuste* (2023d). Tilastokeskus, Helsinki. Suomen virallinen tilasto. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vaenn/statfin_vaenn_pxt_139f.px/table/tableViewLayout1/
- Vipunen (2023a). *Ammattikorkeakouluissa suoritettut tutkinnot*. Opetushallinnon tilastopalvelu. https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Ammattikorkeakoulujen%20tutkinnot%20-%20koulutuksen%20maakunta.xlsb
- Vipunen (2023b). *Ammattikorkeakoulujen hakeneet ja paikan vastaanottaneet*. Opetushallinnon tilastopalvelu. https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Haku-%20ja%20valintatiedot%20-%20korkeakoulu%20-%20amk%20-%20maakunta.xlsb
- Vipunen (2023c). *Ammattikorkeakoulujen uudet opiskelijat*. Opetushallinnon tilastopalvelu. https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Ammattikorkeakoulujen%20uudet%20opiskelijat%20-%20koulutusala.xlsb
- Vipunen (2023d). *Ammattikorkeakoulusta valmistuneiden alueellinen sijoittuminen*. Opetushallinnon tilastopalvelu. https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Ammattikorkeakoulusta%20valmistuneiden%20aluell.%20sijoittuminen%20-%20suoritusmaakunta%20asuinmaakunta.xlsb
- Vipunen (2023e). *Yliopistojen uudet opiskelijat*. Opetushallinnon tilastopalvelu. https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Yliopistokoulutuksen%20uudet%20opiskelijat-n%C3%A4k%C3%B6kulma%20maakunta.xlsb

Kirjallisuus

- Alasalmi, J., Busk, H., Holappa, V., Huovari, J., Härmälä, V., Kotavaara, O., Lehtonen, O., Muilu, T., Rusanen, J. & Vihinen, H. (2020). *Työn ja työvoiman alueellinen liikkuvuus ja monipaikkainen väestö*. Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:12, 18–29. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-928-8>
- Antikainen, A. (1975). *Suomen korkeakoulujen rekrytointialueet*. Joensuun korkeakoulu, monistesarja A, tutkimuksia ja selvityksiä n:o 8. Joensuun korkeakoulu.
- Ansala, L. (2021). *Helsinkiin muuttavien valikoituminen*. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitieto. Tutkimuksia 2021:5. https://www.hel.fi/static/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/21_06_15_Tutkimuksia_5_Ansala.pdf
- Arene ry. (2023). *Vastaus on: ammattikorkeakoulu*. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto. Arene ry:n eduskuntavaalitavoitteet. https://www.arene.fi/wp-content/uploads/2022/10/Eduskuntavaalitavoitteet_Arene.pdf
- Aro, T. & Haanpää, S. (2018). *T55 Seutukaupunkianalyysi*. Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI, 29–37. <https://www.mdi.fi/wp-content/uploads/2022/05/T55-seutukaupunkianalyysi.pdf>
- Aro, T. (2020). 2010-luvun muuttoliike on ollut alueellisesti keskittävää, valikoivaa ja polarisoivaa. Teoksessa T. Sorsa (toim.), *Kestävän väestönkehityksen Suomi. Väestöliiton väestöpoliittinen raportti 2020* (s. 169–186). Väestöliitto ry. https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/c847b683-kvs_saavutettava.pdf
- Aro, T., Aro, R. & Mäkelä, I. (2021). *Miten osajat liikkuvat alueilla? Ammatillisen toisen asteen ja korkea-asteen koulutuksesta valmistuneiden sijoittuminen työmarkkinoille ja alueille*. Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI. Sitran selvityksiä 192. Sitra. <https://media.sitra.fi/2021/10/26105419/sitra-miten-osajat-liikkuvat-alueilla.pdf>
- Böckerman, P. & Haapanen, M. (2019). Ammattikorkeakoulut, työmarkkinat ja muuttoliike. Teoksessa S. Jauhiainen (toim.), *Aluetalouksia tutkimassa: kehitys, työmarkkinat ja muuttoliike*. Hannu Tervon juhla-kirja (s. 152–158). Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/66013>
- Faggian, A. & McCann, P. (2006). Human capital flows and regional knowledge assets: a simultaneous equation approach. *Oxford Economic Papers*, 58(3), 475–500. <https://doi.org/10.1093/oep/gpl010>
- Faggian, A. & McCann, P. (2009a). Human capital, graduate migration and innovation in British regions. *Cambridge Journal of Economics*, 33(2), 317–333. <https://doi.org/10.1093/cje/ben042>
- Faggian, A. & McCann, P. (2009b). University agglomerations and graduate human capital mobility. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 100(2), 210–223. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.2009.00530.x>
- Haapala, P. (2006). Suomalainen rakennemuutos. Teoksessa J. Saari (toim.), *Historiallinen käänne. Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen* (s. 91–124). Gaudeamus.
- Haapanen, M. & Böckerman, P. (2017). More educated, more mobile? Evidence from post-secondary education reform. *Spatial Economic Analysis*, 12(1), 8–26. <https://doi.org/10.1080/17421772.2017.1244610>
- Haapanen, M. & Tervo, H. (2012). Migration of the Highly Educated: Evidence from Residence Spells of University Graduates. *Journal of Regional Science*, 52(4), 587–605. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9787.2011.00745.x>

- Heikkilä, E. (2006). Muuttoliike ja työmarkkinoiden dynamiikka. Teoksessa E. Heikkilä (toim.), *Muuttaako Onni maalle? Suurten ikäluokkien valinta* (s. 98–111). Muuttoliikesymposium 2005. Siirtolaisuustutkimuksia A 28. Siirtolaisuusinstituutti.
- Junkkari, T. & Nevala, A. (2021). Läheltä vai kaukaa? Yliopisto- ja ammattikorkeakouluopiskelijoiden alueellinen rekrytoituminen 2010-luvulla. *Tiedepolitiikka*, 46(2), 19–31.
- Kahila, P., Hirvonen, T., Jolkkonen, A., Kurvinen, A., Lemponen, V., Makkonen, T., Rautiainen, S., Teräs, J., Turunen, E., Copus, A., Lebbing, J., Vester, L. & Meijer, M. (2022). *Mitä on älykäs sopeutuminen?* Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 42. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-173-5>
- Karhunen, H. (2019). Yliopisto-opiskelijoiden työssäkäynti ja alueellinen liikkuvuus Teoksessa S. Jauhiainen (toim.), *Aluetalouksia tutkimassa: kehitys, työmarkkinat ja muuttoliike. Hannu Tervon juhlakirja* (s. 147–151). Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/66013>
- Koivuniemi, J. (2018). Tehtaiden Suomi ja deindustrialisaatio 1900–2000. Teoksessa P. Haapala (toim.), *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)* (s. 210–243). Vastapaino.
- Korhonen, K., Mäkinen, R. & Valkonen, S. (2001). *Sosiaali- ja terveysalan tutkinnolla työelämään*. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto.
- Korkiasaari, J. & Söderling, I. (2007). Muuttoliike. Teoksessa S. Koskinen (toim.), *Suomen väestö 2007* (s. 239–270). Gaudeamus.
- Kosonen, H. (2021). *Korkeakoulutuksen ja seutukaupunkien vuorovaikutus*. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:24. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-873-1>
- Kuntaliitto (2023). *Uudistuvat, erilaistuvat ja elinvoimaiset kunnat. Kuntaliiton hallitusohjelmataavoitteet 2023*. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2022/2204-uudistuvat-erilaistuvat-ja-elinvoimaiset-kunnat-kuntaliiton>
- Machin, S., Salvanes, K. G. & Pelkonen, P. (2012). Education and mobility. More educated, more mobile? Evidence from post-secondary education reform. *Journal of the European Economic Association*, 10(2), 417–450. <https://doi.org/10.1111/j.1542-4774.2011.01048.x>
- Marinelli, E. (2012). Sub-national Graduate Mobility and Knowledge Flows: An exploratory Analysis on Onward- and Return-Migrants in Italy. *Regional Studies*, 47(10), 1618–1633. <http://doi.org/10.1080/00343404.2012.709608>
- OKM (2016). *Osaamis- ja koulutustarpeiden valtakunnallisen ennakkoinnin kehittäminen*. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:10. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-395-8>
- OKM (2004). *Perustietoja ammattikorkeakouluista*. Opetusministeriö. Opetusministeriön julkaisuja 2004:10. <http://urn.fi/URN:ISBN:952-442-702-8>
- Poropudas, O. (2004). *Koulutus, tutkimus ja työllisyys*. Valtion tiede- ja teknologianeuvostolle laadittu seurantaraportti. Opetusministeriön julkaisuja 2004:17. <http://urn.fi/URN:ISBN:952-442-742-7>
- Raunio, M. (2022). The regional migration system as a lens for studying migration and development. Transition or transformation in the case of Finland's Seinäjoki city region. *Finnish Yearbook of Population Research* 56, 1–30. <https://doi.org/10.23979/fypr.120375>
- Räisänen, H. & Maunu, T. 2019. *Effects of population changes in the labour market: an analysis of six European countries*. Työ- ja elinkeinoministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-470-9>

- Saari J. (2006). Johdanto: historiallinen käänne. Teoksessa J. Saari (toim.), *Historiallinen käänne. Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen* (s. 9–33). Gaudeamus.
- Saarivirta, T. & Consoli, D. (2007). *Where Did They Go? A Study on Newly Established Universities and Graduate Mobility in Finland*. SENTE Working Papers 13/2007. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/11377/>
- Sotarauta, M., Makkonen, T., Moisio, S. & Kurikka, H. (2021). *Suomen aluekehityksen skenaariot 2040*. Työ- ja elinkeinoministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-975-9>
- Stenström, M-L., Laine, K. & Valkonen, S. (2005). *Ammattikorkeakoulut väylänä työelämään. Hallinnon ja kaupan, tekniikan ja liikenteen sekä sosiaali- ja terveysaloilta valmistuneiden työelämään sijoittuminen ja työelämätaidot*. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Tutkimuselosteita 21.
- TEM (2023). *Itäinen Suomi – uusi suunta. Visio ja teot*. Työ- ja elinkeinoministeriö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-731-1>
- Tervo, H. (2016). Lähtö- ja tulomuuttoa kaupungistuvassa Suomessa. Teoksessa M. Fritsch, T. Hirvonen & P. Kahila (toim.), *Aluetutkimuksen kymmenottelija: Heikki Eskelisen juhlaKirja* (s. 118–132). Kirjokansi. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201611104605>
- Tervo, H. (2019). Kaupungistuminen kiihtyy – säilyykö alueellinen tasapaino? *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 115(2), 254–262. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201906243374>
- Venhorst, V. A. (2012). Graduate migration and regional familiarity: Window of the Netherlands. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 104(1), 109–119. <https://doi.org/10.1111/tesg.12000>
- Violainen, M. & Valkonen, S. (2002). *Ammattikorkeakouluista ja yliopistoista työelämään*. Koulutuksen tutkimuslaitos.
- VN (2021). *Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:24. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-622-8>
- Volk, R. (2005). Uraputki Helsingissä vai rauhallinen maalaisasuminen? Teoksessa E. Heikkilä (toim.), *Muuttaako Onni maalle? Suurten ikäluokkien valinta* (s. 130–139). Muuttoliikesymposium 2005. Siirtolaisuustutkimuksia A 28. Siirtolaisinstituutti.

FM Tiina Junkkari on tohtorikoulutettavana Itä-Suomen yliopistossa.